

Itse tehden ja itse päättäen

Käsityksiä asiakkaiden osallistavasta toimijuudesta

Tua Kangas
Kirsi Mononen

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2015

Toimintaterapian koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta- ala

Tekijä(t) Kangas, Tua Mononen, Kirsi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 20.03.2015
	Sivumäärä 40	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Itse tehden ja itse päättäen Käsityksiä asiakkaiden osallistavasta toimijuudesta		
Koulutusohjelma Toimintaterapian koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Kantanen Mari		
Toimeksiantaja(t) Salainen toimeksiantaja		
Tiivistelmä Opinnäytetyömme oli työelämälähtöinen kehittämistyö. Opinnäytetyön tavoitteena oli laajentaa ymmärrystä siitä, mitä on asiakkaan osallistava toimijuus palveluasumisessa. Opinnäytetyössä tarkastelimme asiakkaiden sekä työntekijöiden käsityksiä asiakkaiden osallistavasta toimijuudesta sekä tekijöitä, jotka edistävät ja estävät asiakkaiden osallistavaa toimijuutta palveluasumisessa. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jonka teemoja olivat toiminta, yksilö ja ympäristö. Teema nousivat opinnäytetyön teoreettisesta viitekehystä Inhimillisen toiminnan mallista. Teemahaastattelut toteutettiin toimeksiantajan neljälle asiakkaalle ja kahdelle työntekijälle. Analysoimme aineiston käyttämällä teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jonka analyysirunkona toimi teoreettisessa osassa muodostamamme osallistavan toimijuuden- käsittekartta. Tulokset osoittivat, että asiakkaiden osallistava toimijuus toteutuu yksilöllisesti palveluasumisessa. Tulosten perusteella erilaiset toiminnot nousevat asiakkaille tärkeiksi. Lisäksi keskeistä tiedonantajien kokemana oli se, että asiakkailla on mahdollisuus elää omankäistään elämää. Tulosten mukaan ympäristöllä on suuri merkitys asiakkaiden osallistavan toimijuuden toteutumisessa. Tuloksena nousi myös osallistavaa toimijuutta edistäviä ja estäviä tekijöitä, joiden pohjalta tehtiin kehittämissuhteita toimeksiantajalle.		
Avainsanat (asiasanat) toimijuus, osallisuus		
Muut tiedot		

Author(s) Kangas, Tua Mononen, Kirsi	Type of publication Bachelor's thesis	Date 20.03.2015
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 40	Permission for web publication: x
Title of publication Doing and deciding yourself Perceptions of clients' participative occupational performance		
Degree programme Degree Programme in Occupational Therapy		
Tutor(s) Kantanen Mari		
Assigned by Classified		
Abstract This thesis was based on working life. The purpose of this thesis was to extend the understanding of a client's participative occupational performance in supported housing. In this thesis clients' and employees' perceptions of clients' participative occupational performance were examined as well as factors improving and preventing participative occupational performance. The data was collected by using semi-structured theme interviews in which the themes were occupation, individual and environment. These themes were based on the theoretical framework the Model of Human Occupation. The interviews were conducted four clients and two staff members. The data was analyzed by using deductive content analysis the framework of which was the mind map of participative occupational performance. The results showed that the clients' participative occupational performance was individually possible in supported housing. According to the results, different occupations were important to the clients. In addition, the central point experienced by the respondents was that the clients had a possibility to live their kind of life. Based on the results, the environment has a great significance in how the clients' participative occupational performance becomes possible. The results also raised factors that improve and prevent participative occupational performance. Based on these factors development proposals were presented to the assignor of the thesis.		
Keywords/tags (subjects) occupational performance, occupational participation		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Opinnäytetyön viitekehys ja ilmiön kuvaus	4
2.1	Toimiva ihminen	4
2.2	Osallisuus	6
2.3	Toimijuus.....	7
2.4	Asuminen ja asumisen palvelut	8
2.5	Osallistavan toimijuuden esiymmärrys	9
3	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	11
4	Opinnäytetyön toteuttaminen	11
4.1	Tutkimusprosessi	11
4.2	Aineiston hankinta ja kuvaus	12
4.3	Aineiston analyysi	13
5	Tutkimustulokset	18
5.1	Asiakkaan osallistava toimijuus palveluasumisessa	18
5.2	Osallistavaa toimijuutta edistävät ja estävät tekijät	23
6	Tulosten pohdinta ja johtopäätös	26
7	Kehittämisehdotukset	31
8	Pohdinta	33
	Lähteet	36
	Liitteet	39
	Liite 1. Teemahaastattelun runko	39
	Liite 2. Haastateltavan suostumuslomake	41

Taulukkuuettelo

TAULUKKO 1. Osa Esimerkki aineiston alkuperäisten ilmausten pelkistämisestä ja luokittelusta ala- ja yläluokkien mukaan	16

Kuvioluettelo

KUVIO 1. Inhimillisen toiminnan mallin keskeiset käsitteet ja niiden välinen vuorovaikutus (Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi- Pyykönen, 2013, 248).	5
KUVIO 2. Osallistavan toimijuuden esiymmärrys.....	10
KUVIO 3. Aineiston analyysiprosessin kuvaus.....	13
KUVIO 4. Yhteenveto osallistavan toimijuuden edistävästä tekijöistä.	24
KUVIO 5. Yhteenveto osallistavan toimijuuden estävästä tekijöistä.	26
KUVIO 6. Tulosten perusteella muokattu osallistavan toimijuuden käsitekartta.....	27

1 Johdanto

Opinnäytetyömme liittyy yhteiskunnassa tapahtuneeseen kuntoutusajattelun muutokseen, jossa asiakaslähtöisyys, asiakkaan yhdenvertaisuus ja aktiivinen rooli ovat nousseet selkeästi esiin. Aiemmin kuntoutuksen lähtökohtana on ollut vahvasti sairauden tai vamman aiheuttamat toimintarajoitteet ja kuntoutuksella on tavoiteltu vain vajavaisuuksien ja rajoitteiden korjaantumista. Nykyään ajatellaan, että kuntoutuksella löydetään lisäksi uusia voimavaroja ja mahdollisuuksia asiakkaan arjen sujumiseksi. Kuntoutus toteutetaan asiakkaan omassa ympäristössä ja osana arkielämää, jolloin kuntoutus on vaikuttavinta. Asiakkaan rooli kuntoutusprosessissa on muuttunut: asiakkaan ajatellaan olevan täysivaltainen toimija, jolla on enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan kuntoutusprosessiinsa. (Järvikoski 2013, 22–24, 74–76.)

Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu sekä elämänhallinnan, työ- ja toimintakyvyn ja omatoimisuuden tukeminen ovat olleet jo pitkään myös hallituksen keskeisiä vammaispoliittisia tavoitteita. Viime vuosina vammaisten henkilöiden asemaa on lisäksi parannettu kehittämällä merkittävästi lainsäädäntöä ja palveluja. Suomen hallituksen vammaispoliittisen ohjelman 2010–2015 keskeisenä tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 20- 23.)

Opinnäytetyömme toimeksiantaja tarjoaa yksilöityjä tuki- ja asumispalveluita vammautuneille ja ikääntyneille ihmisille. Uutena asiakasryhmänä nousevat aivovamma- ja neurologiset päihde- ja mielenterveysasiakkaat, joiden määrä on selkeästi lisääntynyt syrjäytymisen sekä päihde- ja mielenterveysongelmien myötä. Tällä kasvavalla asiakasryhmällä on laaja-alaisia haasteita ja tarpeita, joihin toimeksiantajan tämänhetkiset palvelut ja toimintaympäristöt eivät pysty vastaamaan. Henkilöstön ammatitaito ja osaaminen tarvitsee myös lisäkoulutusta, jolla taataan asiakkaille heidän tarpeitaan vastaavia palveluita.

Toimeksiantaja kehittää tälle vaativalle asiakasryhmälle uusia asumispalvelutuotteita Erikoistuvat palvelut asumiseen (Epa)- projektin (2013–2015) avulla. Epa- projektin kohderyhmänä ovat asiakkaat, joilla on merkittäviä rajoitteita liikkumisessa ja toiminnassa. Asiakkaalla voi olla liikuntavamma, aivovamma ja / tai muu neurologinen vamma tai sairaus. Tämä vamma tai sairaus voi olla lievä tai vaikea tai asiakkaalla voi olla useita vammoja tai sairauksia. Asiakkaan oman elämän hallintaa vaikeuttava toiminnan rajoite voi olla esimerkiksi mielenterveydenhäiriö, riippuvuus, sosiaaliset ongelmat tai heikentyneet kognitiiviset valmiudet. Liikkumisen ja toiminnan rajoitteet vaikuttavat asiakkaan kykyyn huolehtia itsestään ja selviytyä turvallisesti ja itsenäisesti elämästä, päivittäisistä toiminnoista, omien asioiden hoitamisesta ja asumisesta. Epa- projektin tavoitteena on kehittää uudenlaisia palveluyksiköitä aivovamma-asiakkaille ja neurologisille päihde- ja mielenterveysasiakkaille. Yksiköihin suunnitellaan asiakkaiden tarpeita vastaavat toimintaympäristöt, palvelut ja henkilökunta, joiden toiminnassa yhdistyvät arvioiva ja valmentava palveluasuminen. Yksiköiden toiminnassa korostuu henkilöstön moniammatillisuus ja erityisosaaminen.

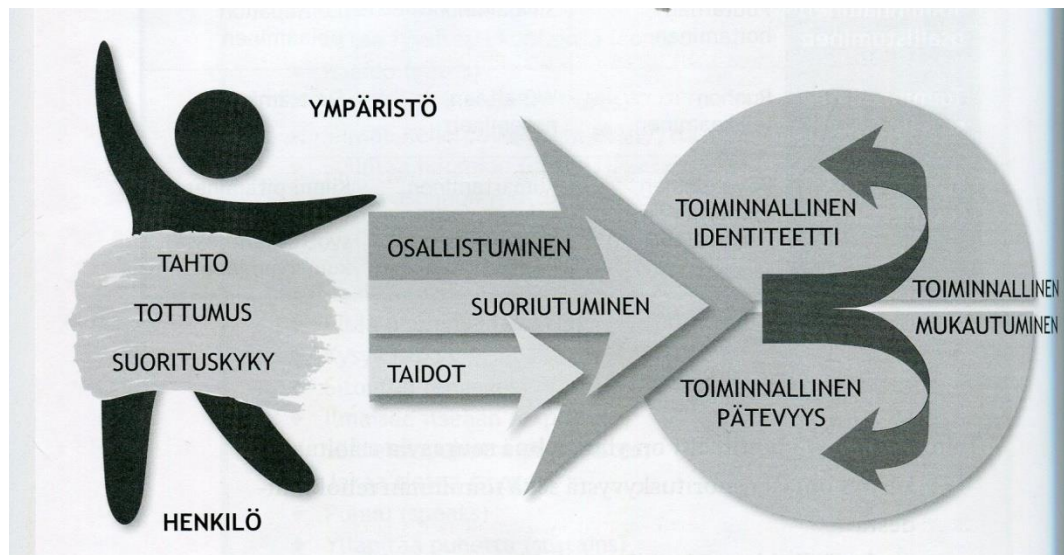
Meidän opinnäytetyömme on työelämälähtöinen kehittämistyö, joka liittyy edellä mainittuun Epa-projektiin. Opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa ymmärrystä siitä, mitä asiakkaan osallistava toimijuus on palveluasumisessa. Tarkastelemme asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä asiakkaiden osallistavasta toimijuudesta sekä nostamme esiin tekijöitä, jotka estävät ja edistävät asiakkaan osallistavaa toimijuutta. Saatujen tulosten avulla muodostamme kehittämissuhteita, joita toimeksiantaja voi hyödyntää Epa- projektin toteutuksessa.

2 Opinnäytetyön viitekehys ja ilmiön kuvaus

2.1 Toimiva ihminen

Valitsimme Inhimillisen toiminnan mallin opinnäytetyömme viitekehyyksi, koska se on kokonaisvaltainen ja asiakaslähtöinen malli, joka ohjaa tarkastelemaan asiakasta ainutkertaisena yksilönä (Kielhofner 2008, 1-3). Inhimillisen toiminnan malli toimii myös yhtenä ohjaavana viitekehyyksenä Epa-projektissa. Tässä työssä tarkastelemme asiakkaan palvelutarpeita toiminnan näkökulmasta. Inhimillisen toiminnan malli selittää yksilön toimintaan motivoitumista, toiminnasta suoriutumista sekä toiminnallisen käyttäytymisen jäsentymistä (Forsyth & Parkinson 2008, 7).

Yksilö on kokonaisuus, jonka toiminnassa näkyvät keskenään vuorovaikutteiset elementit *tahto*, *tottumus* ja *suorituskyky*. Yksilön motivaatioon, toimintamalleihin ja toiminnalliseen suoritukseen vaikuttaa tahdon, tottumuksen ja suorituskyvyn lisäksi aina myös *ympäristö*. (Kielhofner 2008, 12.) Inhimillisen toiminnan mallin käsite *tekeminen* (doing) jaetaan kolmeen tasoon: toiminnalliseen osallistumiseen, toiminnalliseen suoriutumiseen eli toiminnallisuuteen ja toiminnallisiin taitoihin (Kielhofner 2008, 101–103). Inhimillisen toiminnan mallin keskeisten käsitteiden ja niiden välinen vuorovaikutus ovat nähtävissä kuviossa 1.

KUVIO 1. Inhimillisen toiminnan mallin keskeiset käsitteet ja niiden välinen vuorovaikutus (Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi- Pyykönen, 2013, 248).

Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ihmisellä on tarve toimia ja tarve ilmenee yksilöllisesti toiminnallisessa suoriutumisessa (Forsyth ym. 2008, 7). Mallin käsite *tahto* (volition) viittaa yksilön toiminnan motivaation ja yksilön toimintaa koskeviin valintoihin (Forsyth ym. 2008, 7; Kielhofner 2008, 13- 16; 34–47). Tahdon osa-alueita ovat arvot (values), henkilökohtainen vaikuttaminen (personal causation) ja mielenkiinnon kohteet (interests), jotka kytkeytyvät toisiinsa. Ne ovat suoraan yhteydessä siihen, mitä yksilö pitää tärkeänä, mitä toimintaa hän pitää kiinnostavana, sekä miten yksilö käsittää omat kykynsä ja toimintansa tehokkuuden. Niiden pohjalta yksilö myös muodostaa päätökset, jotka ohjaavat hänen toimintaansa. (Forsyth ym. 2008, 7; Kielhofner 2008, 34- 47.)

Tottumus (habituation) tarkoittaa yksilön jokapäiväisessä elämässä toistuvia toimintamalleja, joita tavat ja roolit ohjaavat (Kielhofner 2008, 52). Ihmisen toiminnassa voidaan havaita tapoja, jotka jäsentävät yksilön elämää. Tavat sisältävät opitut ja toistetut rutiinit tehdä asioita. Tutussa ympäristössä tapojen avulla toiminnallinen suoriutuminen sujuu automaattisesti eli siihen ei tarvitse juurikaan kiinnittää huomiota. (Forsyth ym. 2008, 8; Kielhofner 2008, 53.) Yksilön toiminnallinen suoriutuminen heijastaa yksilön erilaisia rooleja ja yksilö käyttäytyy näiden roolien mukaisesti.

Yksilön roolit myös luovat odotuksia tietynlaisesta toiminnallisesta suoriutumisesta. Roolin omaksumisen kautta roolin asenteet ja toimintatavat liitetään osaksi omaa identiteettiä. (Forsyth ym. 2008,8; Kielhofner 2008, 59.)

Inhimillisen toiminnan mallissa *suorituskyky* on perusta yksilön toimintakyvylle ja se mahdollistaa toiminnallisen suoriutumisen. Suorituskyky koostuu psyykkisistä ja fyysisistä valmiuksista. (Forsyth ym. 2008, 8; Kielhofner 2008, 12- 23; 67- 84.) Yksilön subjektiivinen kokemus omasta suorituskyvystään vaikuttaa siihen, kuinka yksilö toimii. Yksilön toiminnalliseen suoritukseen vaikuttaa sekä subjektiivinen kokemus omista kyvyistään että objektiiviset fyysiset ja psyykkiset tekijät yhdessä ympäristön kanssa. (Kielhofner 2008, 69.)

Inhimillisen toiminnan mallissa *ympäristön* vaikutusta yksilön toimintaan korostetaan. Mallin mukaan toiminta tapahtuu aina jossain ympäristössä. (Kielhofner 2008, 21; 87.) Ympäristö käsittää fyysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, ekonomiset ja poliittiset ympäristötekijät, jotka vaikuttavat yksilön motivaatioon, toiminnallisuuteen ja toiminnan organisointiin (Kielhofner 2008, 86–97). Ympäristö tarjoaa olosuhteita, jotka rajoittavat ja asettavat vaatimuksia henkilön osallistumiselle sekä tarjoaa mahdollisuuksia ja resursseja. Ympäristö voi siis joko edistää tai mahdollistaa yksilön toimintaa tai estää ja vaikeuttaa sitä. (Forsyth ym. 2008, 9; Kielhofner 2008, 21.)

2.2 Osallisuus

Sosiaali- ja terveysalalla ja kuntoutuksen alueella asiakkaan osallisuus on yksi tärkeä asiakaslähtöisyyden osatekijä (Laitila 2010, 9; Kujala 1996). Osallisuuden käsitettä voidaan lähestyä eri näkökulmista, joita ovat muun muassa itsemääräämisoikeus, valintojen tekeminen ja osallistuminen. Osallisuus tarkoittaa sitä, että asiakas sitoutuu tarkoituksenmukaiseen tai merkitykselliseen toimintaan sekä hänellä on mahdollisuus päättää ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Piironen 2007, 5.) Osallisuus

ilmenee silloin, kun asiakas kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa tulee kuuluksi. Hän osallistuu yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan omien kiinnostustensa ja resurssiensa mukaisesti. (Aalto- Kallio, Koskinen- Ollonqvist, Nikula & Rouvinen- Wilenius 2011, 50, 53, 56; Poikonen 2010, 18.) Osallisuuteen kuuluu, että asiakkaalla on tietty autonomia, mutta asiakkaan tulee myös kunnioittaa muiden itsemääräämisoikeutta (Poikonen 2010, 17–18). Lisäksi asiakkaan osallisuuteen liittyvät valinnanvapaus ja vallan tunne. Tavoitteena on se, että asiakas olisi mahdollisimman itsenäinen toimija omissa asioissaan. (Luhtasela 2009, 6; Poikonen 2010, 17–18.)

Tässä työssä osallisuutta lähestytään Inhimillisen toiminnan mallin toiminnallisen osallistumisen (occupational participation) käsitteen kautta. Toiminnallinen osallistuminen tarkoittaa asiakkaan sitoutumista työhön, leikkiin tai päivittäisiin arjen toimintoihin sosiaalisessa ympäristössä. Toiminnallinen osallistuminen on sekä persoonalla- että tilannekohtaista, joka sisältää suorittamisen lisäksi subjektiivisen kokemuksen. Se on myös riippuvainen yksilön suorituskyvystä, tottumuksesta, tahdosta ja ympäristötekijöistä. Toiminnallinen osallistuminen on aina henkilökohtaisesti ja sosiaalisesti merkityksellistä tekemistä, kuten vapaaehtoistyöhön osallistumista, ystävien tapaamista tai omasta kodista huolehtimista. Suorituskyvyn rajoitteet eivät välttämättä estä asiakkaan toiminnallista osallistumista, jos hän voi tehdä omia valintoja ja hän saa asianmukaista tukea ympäristöstään. (Kielhofner 2008, 101- 102.)

2.3 Toimijuus

Toimijuus voidaan määritellä niin, että yksilö saa omalla toiminnallaan asioita tapahtumaan ja hänellä on mahdollisuus tehdä valintoja ja vaikuttaa omaan elämäänsä (Bandura 2001; Härkäpää n.d.). Toimijuudella viitataan yksilön kykyyn ja haluun käyttää olemassa olevaa toimintakykyään. Toimijuus toteutuu suhteessa yksilön omaan motivaatioon ja mielekkääksi kokemaansa toimintaan. Sillä ei tarkoiteta toimintakyvyn mitattavia ulottuvuuksia eikä toimijuus ole yhtä kuin yksilön tuottavuus tai aktiivisuus: toimijuus voi ilmetä myös joutilaisuutena. (Jyrkämä 2010, 276–277.) Toimi-

juus on muuttuva prosessi, joka on sidoksissa aikaan, paikkaan ja tilanteeseen. Lisäksi toimijuus toteutuu suhteessa toisiin ihmisiin ja on merkityksellinen, kokemuksellinen ja tulkinnallinen. (Jyrkämä 2010, 276–277; Jyrkämä 2008.)

Tässä työssä toimijuutta lähestytään Inhimillisen toiminnan mallin toiminnallisuuden (occupational performance) käsitteen kautta. Toimijuus tarkoittaa itsestä huolehtimiseen, työhön ja vapaa-aikaan liittyvien toiminnan muotojen tekemistä. Asiakkaan toimintaan vaikuttavat myös ympäristö, suorituskyky ja tahto. (Forsyth ym. 2008, 10; Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi-Pyykönen 2011, 244.) Toiminnallisen osallistumisen kautta yksilölle muodostuu toiminnallinen identiteetti, joka määrittää ihmisen kokemusta siitä, millainen toimija hän on ja millaiseksi toimijaksi hän haluaa tulla (Kielhofner 2008, 106).

2.4 Asuminen ja asumisen palvelut

Tässä opinnäytetyössä keskitymme asiakkaan osallisuuteen ja toimijuuteen heidän omassa asuinympäristössään. Asuminen ja siihen liittyvät merkitykset ovat jokaiselle yksilöllisiä. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus (2003, 10) tuo esille, että asuminen on monimuotoista toimintaa, johon liittyy asiakkaan oman asunon lisäksi myös muut asumisyksikön tilat ja lähiympäristö. Asumisen eri toiminnot voivat valikoitua yksilöllisesti asiakkaan omien mieltymysten ja tarpeiden perusteella tai toiminnot voivat olla päivittäisen elämän kannalta välttämättömiä, kuten ruokailu tai henkilökohtaisen hygienian hoitaminen.

Asunto on asiakkaan koti, johon hänellä on hallintaoikeus. Kotona asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus elää ja tehdä erilaisia päivittäisiä toimintoja. Koti on minuuden jatke, jossa toiminnan kautta rakennetaan omaa persoonaa ja tapaa elää. Koti tarjoaa asiakkaalle myös yksityiselämän suojan ja kotirauhan. Koti voidaan nähdä myös merkittävänä tekijänä asiakkaan osallisuuden tunteen lisäämisessä. Asumisyksikköön muuttaessaan asiakkaan asuinympäristö muuttuu, jolloin uuteen asuinympäristöön

kotiutuminen mahdollistuu asiakkaalle toiminnan kautta. Asunto ei ole koti ennen kuin asiakas on muodostanut siihen tunnesiteen. Jotta kotiutuminen mahdollistuu, uuteen asumisyksikköön muuttavalle asiakkaalle tarjotaan mahdollisuus asunnon ja asuinympäristön rakentamista itselleen sopivaksi. (Eriksson 2008, 141; Pikkarainen 2013a; Pikkarainen 2013b, 82.; Poikonen 2010, 17; Duffy 2006; Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus 2003, 11, 24.)

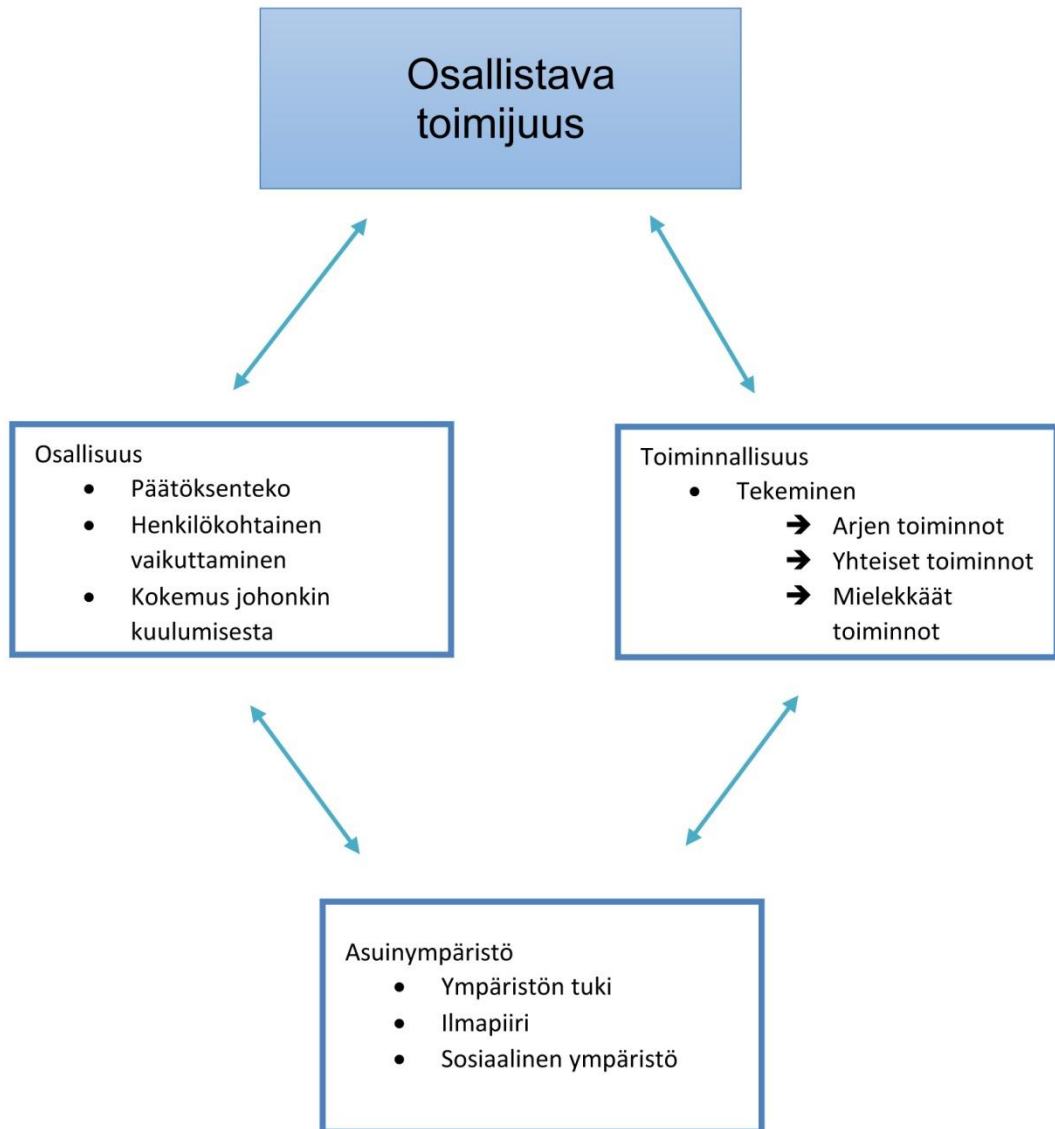
Asumisessa ja sitä mahdollistavissa palveluissa tarkoituksena on tarjota toimintarajoitteiselle asiakkaalle yhdenvertaiset mahdollisuudet elää ja toimia yhteiskunnassa muiden kansalaisten tavoin. Asumispalvelun toteutumiseen vaikuttavat monet yhteiskunnalliset taustatekijät kuten lainsäädäntö, talous, yhteiskunnallinen päätöksenteko, rakentaminen ym. (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus 2003, 7, 11, 23.) Lisäksi useimmissa asumispalveluyksiköissä laaditaan yhteisiä sopimuksia ja pelisääntöjä, joihin asiakkaat sitoutuvat yksikköön muuttaessaan (Eriksson 2008, 100).

2.5 Osallistavan toimijuuden esiymmärrys

Osallistava toimijuus on tässä opinnäytetyössä keskeinen ilmiö, josta olemme luo-
neet eri lähteiden pohjalta esiymmärryksen. Osallistava toimijuus on yläkäsite, joka muodostuu osallisuuden, toiminnallisuuden ja asuinympäristön vuorovaikutuksesta (kuvio 2). Olemme kiinnostuneita siitä, kuinka asiakkaan arki sujuu: mitä asiakas saa itse päättää ja valita, mitä hän tekee ja, kuinka ympäristö vaikuttaa.

Inhimillisen toiminnan mallissa toiminnallinen osallistuminen tarkoittaa niiden asioiden tekemistä, joilla on sosiaalinen ja henkilökohtainen merkitys. Osallisuudessa meidän työmme kannalta keskeisiä asioita ovat asiakkaan vaikuttaminen ja päätöksenteko sekä asiakkaan kokemus johonkin kuulumisesta. Toiminnallisuus on Inhimillisen toiminnan mallin mukaan itsestä huolehtimisen, työhön ja vapaa-ajan toiminnan muotojen tekemistä. Malli tuo esille asiakkaan tarpeen toimia ja tarve ilmenee toi-

minnallisessa suoriutumisessa. Toiminnallisuuteen sisältyy tässä työssä tekeminen sekä arjen toiminnot, yhteiset toiminnot ja mielekkäät toiminnot. Olemme kiinnostuneita siitä, kuinka toiminnallisuus mahdollistuu haastateltavien asiakkaiden asuin- ympäristössä. Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ympäristö voi edistää tai estää asiakkaan toimintaa. Asuinympäristössä keskeisiä käsitteitä ovat ympäristön tuki, ilmapiiri ja sosiaalinen ympäristö.

KUVIO 2. Osallistavan toimijuuden esiymmärrys.

3 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tavoitteena on kuvata, mistä tekijöistä rakentuu osallistava toimijuus tarkastelemalla nykyisten asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä asiakkaiden osallistavasta toimijuudesta sekä nostaa esiin tekijöitä, jotka edistävät ja estävät asiakkaiden osallistavaa toimijuutta palveluasumisessa. Opinnäytetyön tulosten kautta on tavoitteena saada tietoa sekä palveluasumisen suunnitteluun ja toteutukseen että henkilökunnan työskentelyn kehittämiseen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä on asiakkaan osallistava toimijuus palveluasumisessa?
- Mitkä tekijät edistävät ja estävät asiakkaan osallistavaa toimijuutta palveluasumisessa?

4 Opinnäytetyön toteuttaminen

4.1 Tutkimusprosessi

Laadullinen tutkimusmenetelmä valikoitui opinnäytetyömme tutkimusotteeksi, koska halusimme korostaa haastateltavien kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä (Kananen 2008, 25). Selvitimme teemahaastattelun ja haastattelujen sisällönanalyysin avulla työntekijöiden ja asiakkaiden käsityksiä osallistavasta toimijuudesta sekä etsitään tekijöitä, jotka edistävät ja estävät osallistavaa toimijuutta. Haastattelut toteutettiin neljälle asiakkaalle ja kahdelle työntekijälle. Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruu tapahtuu oikeissa tilanteissa (Kananen 2008, 25). Haastattelut tapahtuivat asiakkaiden kotona ja työntekijöiden työpaikalla ja haastattelut nauhoitettiin. Kerätty aineisto analysoitiin teorialähtöistä sisällönanalyysi- menetelmää käyttäen ja saadut

tulokset liitettiin opinnäytetyön taustateoriaan Inhimillisen toiminnan malliin. Tulosten perusteella teimme myös kehittämissuhteita toimeksiantajalle.

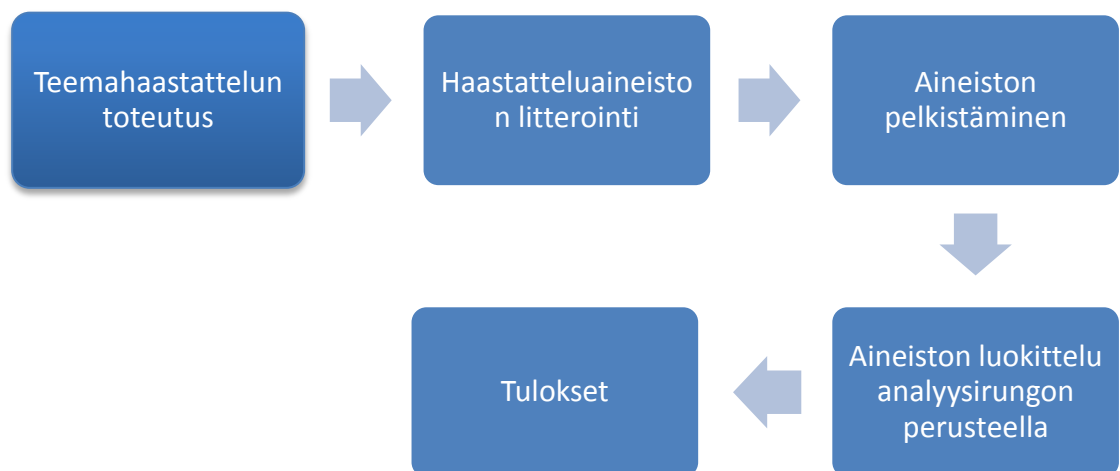
4.2 Aineiston hankinta ja kuvaus

Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, joka on puolistrukturoitu haastattelu. Haastattelun teemoja olivat toiminta, yksilö ja ympäristö (liite 1), jotka nousivat opinnäytetyön teoreettisesta viitekehyksestä eli Inhimillisen toiminnan mallin teoriasta. Näiden teemojen avulla halusimme keskittyä osallistavaa toimijuutta mahdollistaviin ja estäviin tekijöihin. Teemahaastattelu eteni näiden kolmen keskeisen teeman ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten avulla. Haastattelun teemat olivat samat asiakkaille ja työntekijöille, mutta tarkentavissa kysymyksissä oli eroa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48; Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.) Pyrimme löytämään teemahaastattelun avulla merkityksellisiä vastauksia oman opinnäytetyömme tarkoituksen ja tutkimustehtävien mukaisesti. Halusimme myös tuoda esille haastateltavien kokemuksia ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48; Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.)

Haastattelut toteutettiin lokakuussa 2014 neljälle asiakkaalle ja kahdelle työntekijälle. Haastattelut toteutettiin asiakkaiden kotona ja työntekijöiden toimistotiloissa. Toimeksiantajan puolelta haastattelujen tekemiseen ei tarvittu erikseen tutkimuslupaa. Kaikki haastateltavat olivat allekirjoittaneet tekemämme suostumuslomakkeen haastattelua varten (liite 2). Epa-projektin projektikoordinaattori oli käynyt asiakkaiden ja heidän edunvalvojien kanssa suostumuslomakkeen läpi ja pyytänyt asiakkailta allekirjoitukset. Työntekijät palauttivat allekirjoitetun suostumuslomakkeen ennen haastattelua. Haastattelut nauhoitettiin nauhurilla ja kirjoitettiin auki sanasta sanaan Microsoft Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Aineistoa kertyi yhteensä 23 A4-sivua, fontilla 12 ja rivivälillä 1,5.

4.3 Aineiston analyysi

Analysoimme auki kirjoitetun aineiston käyttämällä teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jota ohjaa aikaisemman tiedon perusteella muodostettu viitekehys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97–98; 113). Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ensimmäisenä vaiheena oli analyysirungon muodostaminen. Opinnäytetyön teoreettisessa osassa muodostamme osallistavan toimijuuden -käsitekartta (kuvio 1) toimi analysointirunkona, jonka avulla aineistoista voitiin poimia ne asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon ja, jotka jäävät sen ulkopuolelle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97–98; 113). Aineiston analyysin prosessi on kuvattu kuviossa 2.

KUVIO 3. Aineiston analyysiprosessin kuvaus.

Luimme auki kirjoitettua aineistoa useampaan kertaan läpi ja lukiessa pidimme mielessä opinnäytetyön tutkimuskysymykset, jotta aineistosta olisi mahdollista poimia olennainen tieto. Tämän jälkeen aloitimme aineiston analyysin etsimällä vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen alleviivaamalla ja keräämällä kyseiseen tutkimuskysymykseen vastaavia ilmaisuja. Aineistosta poimittiin analyysirungon mukaisia lausumia, jotka kuvasivat mielestämme asiakkaan osallistavaa toimijuutta. Kokosimme taulukkoon aineistosta nostetut alkuperäiset ilmaukset ja niistä muodostetut

pelkistetyt ilmaukset, jotta meille itselle olisi helpompi nähdä, mistä kukin pelkistetty ilmaus on lähtöisin. Alkuperäiset ja pelkistetyt ilmaukset listattiin taulukkoon siinä järjestyksessä kuin ne auki kirjoitetussa aineistoissa tulivat esille. Jos samassa alkuperäisessä ilmauksessa oli useampi asia, erotettiin asiat useammaksi pelkistetyksi ilmaukseksi.

Pelkistämisen jälkeen aineiston luokittelussa pelkistetyille ilmauksille mietittiin analyysirungon luokkien mukaan luokittelua. Asiakkaiden ja työntekijöiden pelkistetyt ilmaukset kirjattiin erillisiin taulukoihin. Ensin kukin pelkistetty ilmaus luokiteltiin analyysirungon mukaisen yläluokan osallisuus, toiminnallisuus tai asuinympäristö mukaan. Yläluokan sijoittamisesta avulla pelkistetyistä ilmauksista erottui ilmaisujen sisällön mukaan helpommin toisistaan toimintaan, vaikuttamiseen ja päättämiseen sekä ympäristöön liittyvät ilmaisut.

Tämän jälkeen kunkin ilmaisun kohdalle lisättiin analyysirungon mukainen alaluokka. Alaluokka toiminnallisuus jakautui arjen-, yhteisiin ja mielekkäisiin toimintoihin pelkistettyjen ilmausten sisällön perusteella. Arjen toimintoihin sijoittuivat kotielämään ja itsestä huolehtimiseen liittyviä toimintoja. Yhteisiksi toiminnoiksi luokiteltiin ilmaukset, joissa toimittiin yhdessä muiden ihmisten kanssa. Mielekkäiksi toiminnoiksi luokiteltiin ilmaukset, joissa tietyt toiminnot toivat haastateltavalle hyvän fiiliksen. Päätöksenteko ja henkilökohtainen vaikuttaminen päätettiin pitää yhtenäisenä alaluokkana osallisuudelle, koska pelkistettyjä ilmauksia oli vaikea jaotella vain toiseen kuuluvaksi. Asuinympäristön alaluokkaan ilmapiiri sijoittuivat yhteishenkeä, tasarvoisuutta ja kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa ilmaisevat pelkistetyt ilmaukset. Sosiaalinen ympäristö- alaluokkaan luokiteltiin sosiaalisia suhteita koskevat ilmaukset ja ympäristön tuki - alaluokkaan työntekijän asiakkaalle antamaa tukea kuvaavat ilmaukset. Avustajan kanssa tehtävät toiminnot sijoitettiin alaluokkiin arjen toiminnot ja ympäristön tuki sekä yläluokkiin toiminnallisuus ja asuinympäristö. Ne hahmotettiin omia osioita taulukossa. Ylä- ja alaluokkien sijoittamisen jälkeen samaa asiaa kuvaavia ja samaan luokkaan kuuluvat pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin allekkain isommiksi ryhmiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109, 114–115.) Taulukossa 1

näkyä esimerkki aineiston alkuperäisten ilmausten pelkistämisestä sekä luokittelusta analyysirungon mukaisesti.

Toisen tutkimuskysymyksemme kohdalla etsimme aineistosta asiakkaan osallistavaa toimijuutta edistäviä ja estäviä tekijöitä. Alleviivasimme ilmaisuja ja kokosimme alkuperäiset ilmaukset ja niistä muodostetut pelkistetyt ilmaukset kahteen taulukkoon, joissa työntekijöiden ja asiakkaiden ilmaisut olivat erikseen. Samaa asiaa kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia ryhmiteltiin isommiksi ryhmiksi, jonka jälkeen kullekin ryhmälle annettiin sitä kuvaava nimi. Tämän jälkeen edistävät ja estävät ilmaisut sijoitettiin omiksi taulukoikseen eli taulukoita muodostui yhteensä neljä kappaletta.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston alkuperäisten ilmausten pelkistämisestä ja luokittelusta ala- ja yläluokkien mukaan.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Tänään on pyykinpesua. Kodinhoidollisia asioita aika paljon kuuluu.	Tänään on pyykinpesua. Kodinhoidollisia asioita kuuluu.	Arjen toiminnot	Toiminnallisuus	Osallistava toimijuus
Kesäisin istuttaa iltamyöhää ulkona ja laskeaan leikkiä.	Kesäisin istutaan iltaa. Lasketaan leikkiä.	Yhteiset toiminnot		
(kysyttäessä, mitkä asiat tuovat elämään hyviä fiiliksiä) No juu, mie auttelen tuolla keittiöllä kanssa juu. Annan niille sapuskaa.	Autan keittiöllä.	Mielekkäät toiminnot		
(Kysyttäessä, voiko vaikuttaa omaan elämään) Kyllä, aina jos vaan voin vaikuttaa. Mulla on erittäin vahva tahto. --Voin presidentin ja kunnallisvaaleissa äänestää.	Voin vaikuttaa elämääni ja minulla on vahva tahto. Voin äänestää vaaleissa.	Päätöksenteko Henkilökohtainen vaikuttaminen	Osallisuus	
Siis tässä talolla on kiva se, että on kohtuullisen kiva yhteishenki. Kaikki on jollain tavalla vammautuneita. -- Se on sellasta vertaistukea joka on tosi iso asia.	Talolla on kiva yhteishenki. Vertaistukea, joka on iso asia.	Ilmapiiri Sosiaalinen ympäristö	Asuinympäristö	

Tietysti jos on lakanoidenvaihto niin käytän avustajaa	Avustaja auttaa lakanoiden vaihdossa	Arjen toiminnot / ympäristön tuki	Toiminnallisuus/ asuinympäristö	

5 Tutkimustulokset

5.1 Asiakkaan osallistava toimijuus palveluasumisessa

Aineiston analysoinnin kautta saadut tulokset esitellään tässä luvussa ja analysoidun aineiston pohjalta esittelemme tuloksia opinnäytetyön ensimmäisen tutkimuskysymyksen: mitä on asiakkaan osallistava toimijuus palveluasumisessa? Nostimme tulosten esittelyn yhteydessä esiin myös haastateltavien ilmaisuja, jotka havainnollistavat haastateltavien kokemuksia. Aineiston pääluokaksi muodostui analyysirungon mukaisesti osallistava toimijuus. Pääluokka koostui yläluokista toiminnallisuus, osallisuus ja asuinympäristö. Alaluokat esitellään kunkin yläluokan kohdalla.

Toiminnallisuus

Toiminnallisuus sisälsi alaluokat arjen-, yhteiset - ja mielekkäät toiminnot. Aineiston pohjalta ilmeni, että toiminnallisuus toteutuu yksilöllisesti eri asiakkailta. Tärkeänä näkökulmana on kuitenkin se, että asiakas tekee itse toimintoja ja tarvittaessa toimintaa mahdollistaa avustaja. Toiminnallisuuteen nousi ilmaisuja vain haastatelluilta asiakkailta.

Haastateltujen asiakkaiden vastausten perusteella heidän arjen toimintoihinsa kuuluu itsestä huolehtimisen toimintoja, kuten hampaiden pesu, ruokailu ja liikkuminen sekä kotielämään liittyviä toimintoja, kuten pyykinpesu ja siivoaminen. *”Noo mä herään joskus kaheltatoista- kolmelta päivältä, meen tietokoneelle, syön, meen tietokoneelle, syön, nukun, takas tietokoneelle.. siinä se onkin.. peruspäivä.”*

Yhteisiin toimintoihin nousi haastatelluilta asiakkailta esille ystävien ja naapurien tapaaminen ja heidän kanssaan vietetty aika sekä asumispalvelun päivätoiminta. *“Kesäisin istutaa iltamyöhää ulkona ja laskettaa leikkiä.” “Voi poiketa vähän naapurissa kahveella, se on iso asia. – Voi pyytää jotain pieniä apuja jos tarvii nii naapurilta voi kysyy.”*

Haastateltujen asiakkaiden vastausten perusteella mielekkäisiin toiminnoiksi lukeutui erityylisiä asioita. Keittiöllä auttaminen, kasvit, tietokoneella pelaaminen, ulkoilu nousivat haastatelluille asiakkaille mielekkäiksi. *“Mie auttelen tuolla keittiöllä kanssa juu.. annan niille siellä sapuskaa.” “Joskus innostun ulos lähtee kuuntelee linnunlaulua.”*

Tulosten perusteella nousi esille myös ympäristön tuki haastateltujen asiakkaiden toiminnallisuuden mahdollistajana. Kaksi haastateltua asiakasta toi esille avustajan kanssa yhdessä tehtävät toiminnot, joten ne luokiteltiin alaluokkiin ympäristön tuki ja arjen toiminnot. Avustajan kanssa käytiin asioimassa kaupungilla ja kaupassa ja avustaja oli mukana siivoamisessa sekä lakanoiden vaihtamisessa. *“Huomenna tulee avustaja ja sit me siivoillaan.”*

Tuottavaa toimintaa emme olleet esiyymmärryksen pohjalta ottaneet mukaan osallistavan toimijuuden analyysirunkoon. Haastattelujen aineistosta nousi kahdelta asiakkaalta kuitenkin esille halu tehdä työtä ja he toivat esille harmituksensa, kun vammautumisen jälkeen he eivät enää voineetkaan toimia entisissä ammateissaan. *“Jonkun verran harmittaa ku ennen oli hyvä työ ja tulot, nyt ei pysty enää töihin.– Tekis mieli tehdä töitä mut yhtäkkiä ei pystykkää.”*

Osallisuus

Osallisuus sisälsi alaluokat henkilökohtainen vaikuttaminen ja päätöksenteko. Analyysirunkoon oli osallisuuteen ajateltu alaluokaksi lisäksi kokemus johonkin kuulumisesta, johon ei aineistosta noussut ilmaisuja. Aineiston pohjalta osallisuudessa on keskeistä oman elämän eläminen juuri niin kuin itse haluaa.

Haastateltujen asiakkaiden vastauksissa selvisi, että he voivat itse vaikuttaa päivittäiseen elämäänsä ja sen aikatauluttamiseen. Yksi haastatelluista kertoo, että hän pystyy ja haluaa tehdä asioita itsenäisesti ja avustajankin hän saa tilattua itse tarpeen mukaan. *”Melkein kaiken pystyn tekee itte ja teenkin itte.”* Päätöksien tekemisen mahdollisuus tuli samalla haastateltavalla myös esille siinä, että elämää ei ole pakko suunnitella. *”En osaa enkä halua aikatauluttaa elämää.”* Toinen haastateltava toi esille halun vaikuttaa sekä omaan elämään että yhteiskunnallisiin asioihin esimerkiksi äänestämällä vaaleissa. *”Kyllä, aina jos vaan voin vaikuttaa. Mulla on erittäin vahva tahto. Se on harhaluulo että joka on vammautettu tai vammainen jos järki pelaa niin aina olen äänestänyt.”*

Haastateltujen työntekijöiden vastauksista nousi aineistosta esille palautteen antaminen. Toinen työntekijöistä toi esille, että asiakkailla on mahdollisuus antaa palautetta suoraan työntekijöille tilanteissa. Palveluasumisen puolella on myös itsenäisempiä ja parempikuntoisia asiakkaita, jotka voivat antaa myös palautetta suoraan esimiestasolle vaikka sähköpostitse. Henkilökohtaiseen vaikuttamiseen luokiteltiin myös aineistosta se, että asiakkaat saavat elää omannäköistään elämää. Tuloksista nousi myös esiin, että osa asiakkaista on hyviä pitämään oman puolensa. *”Ja sitten meidän asukkaat on aika hyviä pitää puolensa, ettei niiden yli kävellä.”* Asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu toisen haastatellun mukaan vaihtelevasti käytettävissä olevien resurssien mukaan, mutta asiakkaan valinnan mahdollisuus näkyy myös pienissä asioissa, kuten juoman valinnassa. *”Asiakkaalla on itsemääräämisoikeus, siitähän se pitäisi lähteä. Joskus se toteutuu, joskus ei. Välillä ku on resurssivajetta nii*

joutuu vähän houkuttelee asukasta nukkuu vaikka ei haluais. Ei se ihan aina toteudu, mut jos haluaa vaikka teetäjuomaks nii ei me anneta kahvia.”

Asiakkaan omaan päätöksentekoon luokiteltiin se, että asiakas kutsuu työntekijän luokseen ja asiakkaan luona tehdään niitä asioita, mitä asiakas haluaa. Toinen työntekijöistä tuokin esille, että työntekijän tehtävä ei ole määrittellä avustusaikaa, tapaa tai asioita. ” – *kyllä se meidän se päivittäin työ on sellasta asiakaslähtöstä kummin-kin, että meidän niinku se periaate on, että asukkaan luo mennään kutsusta ja siellä tehdään, mitä hän haluaa.”* Tämä ilmaisu luokiteltiin ensisijaisesti asiakkaan päätöksentekoa koskevaksi, mutta se myös osaltaan viittaa asiakkaan oikeuteen omaan kotiin ja kotirauhaan, mitä emme analyysirunkoon olleet sijoittaneet.

Asuinympäristö

Asuinympäristö sisälsi analyysirungon mukaisesti alaluokat ilmapiiri, ympäristön tuki ja sosiaalinen ympäristö. Tulosten pohjalta asuinympäristö on keskeisessä roolissa osallistavan toimijuuden toteutumisessa.

Haastateltujen asiakkaiden mielestä ilmapiiri asuinympäristössä vaihtelee, mutta on pääosin kuitenkin hyvä. Kaksi haastatelluista koki myös, että asiakkaita kohdellaan tasa-arvoisesti. Yksi haastateltavista toi esille, että tasa-arvoisuus riippuu asiakkaan ja työntekijän henkilökemiasta, mutta häntä itseään on kuitenkin kohdeltu tasa-arvoisesti. Yksi haastatelluista nosti ilmapiiriin liittyen esiin sen, että vammautuneiden kesken ei tuijoteta pelkkää vammaa. ”*Hienoa, että kaikki ollaan vammautuneita. Niin osataan nähdä ihminen vammojen takana.”* Sama haastateltava tuo myös esille, että asuinympäristön yhteishenki ja yhteisöllisyys tukevat arjessa. ”*Siis tässä talolla on kiva se, että on kohtuullisen kiva yhteishenki. – Tykkään sellasesta yhteisöllisyydestä.”*

Toinen haastatelluista toi esille, että ilmapiiri asuinympäristössä on hyvä ja tasa-arvoisuus toteutuu, mutta toisaalta hän koki kuitenkin, että aikaisempi huono kokemus toisen asiakkaan kanssa vaikutti hänen nykyiseen osallistumiseensa talon yhteiseen toimintaan ja yhteisissä tiloissa ajan viettämiseen. *”Tällä hetkellä ei ole mitään mikä minua kiinnostaisi. Aikaisemmin olen käynyt. Kerran yks tyyppi sano mulle, että mitä sää täällä teet. Niin loukkaannuin sille. Sillä tyylillä et oon niin vammasen näkönen, kato tällänen käsi. Otin siitä nokkiini ja perkele mä en käy missää enää.”* Työntekijöiltä nousseesta aineistosta alaluokkaan ilmapiiri nostimme esiin asiakkaan ja henkilökunnan tasa-arvoisuuden. Toisen haastatellun työntekijän mukaan asiakkaat ja henkilökunta ovat pääosin tasa-arvoisia eli *”samalla viivalla”*.

Alaluokassa sosiaalinen ympäristö haastateltujen asiakkaiden vastausten perusteella nousi esille vertaistuki, joka merkitsi yhdelle haastelluista paljon. *”Kaikki on jollain tavalla vammautuneita. Se on sellasta vertaistukea joka on tosi iso asia.”* Sosiaaliseen ympäristöön luokiteltiin myös kavereiden ja ystävien näkeminen, minkä yksi haastateltava koki tuottavan omaan elämäänsä positiivisia tunteita. Eräs haastatelluista asiakkaista kertoi, että ihmisten erilaisuus vaikutti siihen, että hän välttää seuraa, vaikka hän viihtyisi myös muiden ihmisten seurassa. *”Olen aika erakoitunut ihminen. Vältän seuraa vaikka useimmiten haluaisin seuraa. Mutta tässä vaikuttaa se, että täällä asuu erilaisempia ihmisiä. Olen erilainen ihminen.”* Toinen haastatelluista asiakkaista toi myös esille, että olisi mukava tuntea enemmän ihmisiä kaupungista, mutta hän koki yksinolon jälkeen haastavana uusien sosiaalisten suhteiden luomisen. Sosiaaliseen ympäristön alaluokkaan sijoitimme myös työntekijöiltä nousseen ihmisen kohtaamisen. Toisen haastatellun työntekijän mukaan asiakkaan ja henkilökunnan yhdenvertaisuuden toteutumiseen arjessa vaikuttaa se, kuinka työntekijä kohtaa asiakkaan.

Ympäristön tuki alaluokkaan nousi aineistosta asioita haastatelluilta työntekijöiltä. Toisen työntekijän mukaan pakollisten työtehtävien, kuten aamutoimien, jälkeen työntekijällä on mahdollisuus miettiä asiakkaan kanssa yhdessä mitä muuta voisi tehdä. Työntekijä toi esille myös työntekijän oman halun siinä, että tehdäänkö vain

se mitä pyydetään vai halutaanko vielä jäädä asiakkaan luo, jos siihen muiden töiden tai asiakkaiden menojen kannalta tarjoutuu mahdollisuus. *”Mut nääkin on niin työntekijästä riippuvaisia asioita, että kuinka paljon sä haluat vai teetkö sää vain, mitä se pyysi ja lähdet äkkiä pois.”* Tuloksista nousee myös esille se, että kaikki asiakkaat eivät välttämättä osaa pyytää asioita tai eivät osaa suunnitella, mitä voisi tehdä, jolloin tärkeään rooliin nousee työntekijän ammattitaito tarjota asiakkaalle asioita. *”Että tosi paljon niinku se on vaan työntekijästä kiinni hyvin pitkälti, mitä se asukas saa... sitte loppupelissä... jos hän ei osaa itte pyytää, niin osaako se työntekijä tarjota.”* Ympäristön tuki aineiston mukaan näyttäytyi myös läsnäolona ja lohduttamisena sekä kiputilanteessa auttamisena. *”On sellasia tilanteita, et haluaa purkaa tuntoja et täytyy saada itkee nii sillan kuunnellaan ja lohdutetaan.”*

5.2 Osallistavaa toimijuutta edistävät ja estävät tekijät

Opinnäytetyön toinen tutkimuskysymys on mitkä tekijät edistävät ja estävät asiakkaan osallistavaa toimijuutta palveluasumisessa. Opinnäytetyön toisen tutkimuskysymyksen tulokset olemme jaotelleet osallistavan toimijuuden edistäviin ja estäviin tekijöihin. Tulokset ovat asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta.

Osallistavaa toimijuutta edistävät tekijät asiakkaiden näkökulmasta

Tuloksista käy ilmi, että asiakkaat kokevat nykyisen asuin ympäristön vaikuttavan edistävästi osallistavaan toimijuuteen. Asuin ympäristössä kodinomaisuus, ympäristön tuki, avustaja-palvelut ja yhteishenki asukkaiden kesken koetaan tärkeäksi. *”Voi pyytää jotain pieniä apuja jos tarvii nii naapurilta voi kysyy.”* Lisäksi tasa-arvoisuus ja henkilökohtainen vaikuttaminen koetaan edistäviksi tekijöiksi. *”Voin valita, miten aikaani vietän.”* Henkilökemia asiakkaan ja työntekijän välillä koetaan edistäväksi tekijäksi, mutta myös estäväksi tekijäksi, jos ei henkilökemiat kohtaa. *”Sehän riippuu täysin asiakkaasta ja hoitajasta. Riippuu henkilökemiasta. Vastaaan ei. Jos ei kemiat kohtaa, nii saattaa tulla riitoja.”*

Osallistavaa toimijuutta edistävät tekijät työntekijöiden näkökulmasta

Tulosten perusteella työntekijät kokivat myös ympäristön tärkeäksi tekijäksi, joka edistää osallistavaa toimijuutta. Hyvät tilat ja apuvälineet tukevat työntekijöiden työntekoa. *”Tilat ja apuvälineet on hyvät ja ne tukee työtä.”* Lisäksi työyhteisön tuki koettiin tärkeäksi, että apua voi pyytää tarvittaessa. *”Työyhteisö auttaa tarpeen tullen jos tarvii apua.”*

Lisäkoulutus ja oman ammattitaidon käyttäminen nousivat myös tuloksista esille. Työntekijöille on tarjolla erilaisia koulutuksia, johon he voivat ilmoittautua. *”Keväisin ja syksyisin tulee koulutusohjelma. Sit näkee minkälaisia koulutuksia ja niihin saa ilmoittautua. Kaks saa ilmoittautua per tiimi mut niitä on useampia. Koulutustarjonta on hyvä, jos oikeesti haluat niin yleensä pääsee.”* Omaa ammattitaitoa voi myös kehittää työkierron avulla. *”Työntekijällehän tää on ihan mieletön mahdollisuus, meillä on niin monta eri tiimiä ja toimintoja tässä talossa, että jos haluaa esimerkiksi työkierrolla parantaa ammattitaitoonsa.”* Palautteen saaminen koettiin myös tärkeäksi asiakkailta. *”Asukkaiden kanssa ku näkee miten työ on tehty ja asukkaat kiittää. Tuntuu hyvältä ku joku kiittää. Tietää et ite on tehny työn hyvin.”* Kuviossa 4 on näkyvillä yhteenveto osallistavan toimijuuden edistävästä tekijöistä.

Asiakkaiden näkökulmasta:	Työntekijöiden näkökulmasta:
Yhteishenki asukkaiden kesken	Palaute
Henkilökemia	Ympäristö
Tasa-arvoisuus	Työyhteisön tuki
Henkilökohtainen vaikuttaminen	Lisäkoulutus
Ympäristön tuki	Oman ammattitaidon käyttäminen
Avustaja-palvelut	
Kodinomainen asumisympäristö	

KUVIO 4. Yhteenveto osallistavan toimijuuden edistävästä tekijöistä.

Osallistavaa toimijuutta estävät tekijät asiakkaiden näkökulmasta

Tuloksien perusteella osallistavan toimijuuden estäviksi tekijöiksi asiakkaat kokivat henkilökemian, työntekijöiden resurssit ja ilmapiirin. Tulosten mukaan henkilökemia voi olla edistävä tai estävä tekijä, joka on riippuvainen asiakkaan ja työntekijän välisestä vuorovaikutuksesta. Henkilökunnan resurssit koettiin estäväksi tekijäksi, koska jonotusajat ovat liian pitkät ja resurssit ovat asukasmäärää nähden liian pienet. *”Resurssit oli aivan liian pienet ja on varmaan edelleenkin asukasmäärää nähden. Jonotusajat oli tunteja.”* Asiakkaat myös kokivat, että työntekijöillä ei ole ylimääräistä aikaa asiakkaan luona eikä asiakas voinut itse valita mihin aikaan apua illalla tarvitsee. *”Sit ku oli jotain rasvauksia illalla nii mulle sanottii et oo kotona kasilta niin me rasvataa. Jos en ollu kotona nii rasvauksia ei tehty. Ei sen nii pidä mennä et mulle sanellaa monelta ne tulee”.* Ilmapiiri koettiin myös edistäväksi ja estäväksi tekijäksi. Osa haastateltavien asiakkaiden mielestä ilmapiiri estää osallistavaa toimijuutta, koska ilmapiiri on negatiivinen eikä mieleistä seuraa löydy. *”Kerran yks tyyppi sano mulle, että mitä sää täällä teet. Niin loukkaannuin sille.”*

Osallistavaa toimijuutta estävät tekijät työntekijöiden näkökulmasta

Tulosten perusteella työntekijät kokivat, että osallistavan toimijuuden estäviä tekijöitä ovat resurssit, johtoporras ja asenne. Resurssien vähyys vaikuttavat tulosten mukaan siihen, että työntekijöillä ei ole tarpeeksi antaa yksilöllistä aikaa asiakkaille ja ajoittain viriketoiminta jää toteuttamatta, jos ei ole tarpeeksi työntekijöitä työvuorossa. *”Vajaalla ei onneks nyt oo tarvinu mennä mut niitä ajanjaksoja on ollu. Sit on priorisoitava et mitä tehää. Viriketoiminta sillon yleensä jää.”*

Työntekijät kokivat, että esimiehiltä tarvitaan ymmärtämistä ja läsnäoloa enemmän. Työntekijät eivät pysty vaikuttamaan työhön aina niin paljoa kuin haluaisi. *”Aika paljon on johtoportaasta kii. Ei meiän käsiä sidota kii mut ei saada nii paljoa. Voidaan*

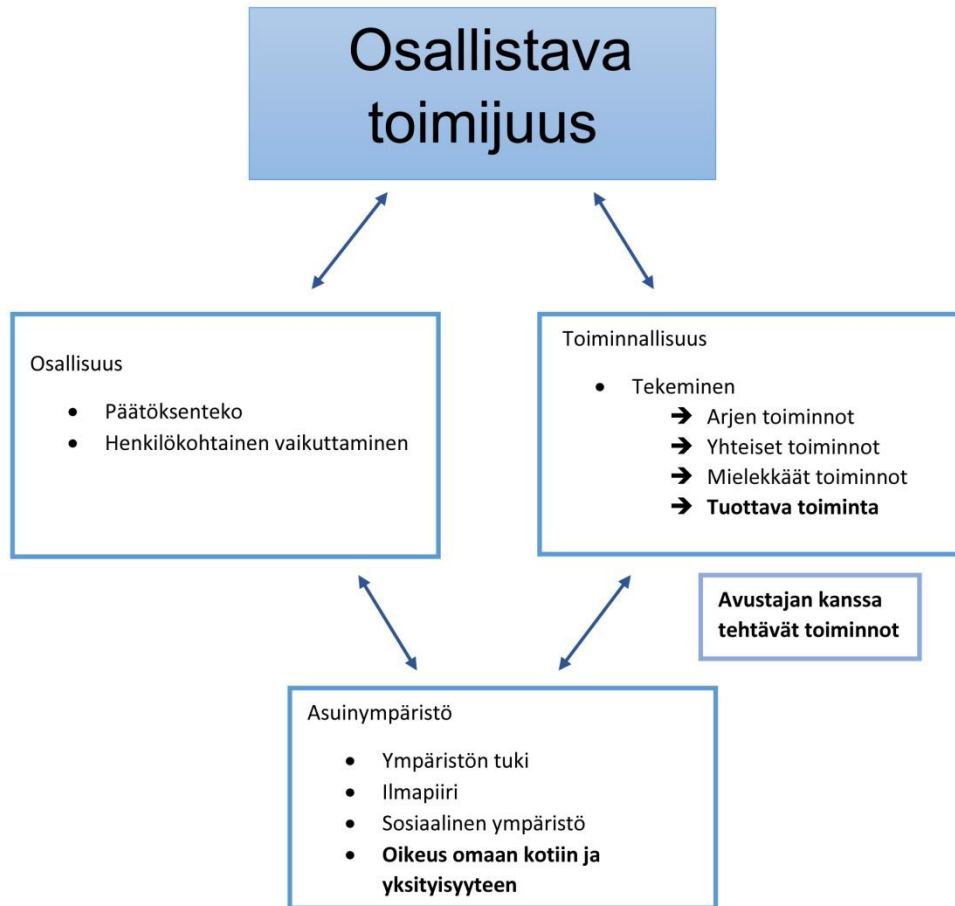
ehdottaa asioita mut ei ne toteudu.” Lisäksi esimiehet ovat saman ammattialan edustajia, jolloin näkemys palveluista voi yksipuolistua. ”Kaikki uudet esimiehet, ni täällä on tullut, että ne sairaanhoitajia ja sitte ne on niinku terveydenhuollon puolen koulutuksen saaneita ja niillä, ne on niinku tietysti aattelee sen puolen kannalta tätä. Siinä tulee sellasta ristiriitaa, että kun meidän asukkaathan ei ole hoidossa täällä: me ei hoideta niitä täällä eikä ne ole hoidossa täällä.” Tulosten perusteella myös työntekijöiden oma asenne vaikuttaa työntekoon. ”Ehkä se on jonkin sortin asennemuutosta ja ammatillista kasvuakin, että pitäis ruveta kättelemaan tätä työtä vähä eri vinkkelistä.” Kuviossa 5 on näkyvissä yhteenveto osallistavan toimijuuden estävistä tekijöistä.

Asiakkaiden näkökulmasta:	Työntekijöiden näkökulmasta:
Henkilökemia	Resurssit
Resurssit	Johtoporras
Ilmapiiri	Asenne

KUVIO 5. Yhteenveto osallistavan toimijuuden estävistä tekijöistä.

6 Tulosten pohdinta ja johtopäätös

Tässä luvussa peilaamme tuloksia teoreettiseen viitekehykseen Inhimillisen toiminnan malliin sekä luomaamme esiyymmärryksen osallistavasta toimijuudesta. Muodostamamme esiyymmärryksen kuvion mukaan osallistava toimijuus muodostui osallisuuden, toiminnallisuuden ja asuinympäristön vuorovaikutuksesta. Osallistava toimijuus tulosten perusteella toteutui yksilöllisesti ja oli pääpiirteittäin esiyymmärryksemme mukainen. Aineiston analyysivaiheessa nostimme osallistavaan toimijuuteen lisäksi kolme uutta alaluokkaa: tuottavan toiminnan, avustajan kanssa toimimisen ja oikeuden omaan kotiin ja yksityisyyteen. Kuviossa 4 on näkyvissä tulosten pohjalta muokattu osallistavan toimijuuden käsitekartta.

KUVIO 6. Tulosten perusteella muokattu osallistavan toimijuuden käsittekartta.

Osallistavan toimijuuden esiymmärryksen olimme toiminnallisuuteen sisällyttäneet tekemisen, johon kuuluivat arjen-, yhteiset- sekä mielekkäät toiminnot. Tulosten perusteella voidaan todeta, että asiakkaille erilaiset toiminnot ovat tärkeitä, jotka edistävät heidän osallistavaa toimijuutta. Myös Inhimillisen toiminnan malli korostaa merkityksellisen toiminnan tärkeyttä hyvinvoinnille. Ihmisellä on tarve toimia ja toiminnalla voidaan vaikuttaa fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin (Kielhofner 2008, 3). Tulosten perusteella toiminnallisuus oli pääosin esiymmärryksen mukainen. Tulosten mukaan arjen toimintoihin nousivat kotielämän ja itsestä huolehtimisen toiminnot. Yhteiset toiminnot sisälsivät ystävien ja naapurien kanssa toimimisen sekä päivätoiminnan. Mielekkäissä toiminnoissa näkyi eniten vaihtelua haastateltavien kesken ja mielekkäiksi toiminnoiksi nousikin erityyppisiä toimintoja.

Tulosten pohjalta toiminnallisuuteen haluttiin lisäksi nostaa tuottava toiminta yhdeksi osa-tekijäksi, sillä työn tekeminen nousi kahdella haastateltavalla esiin (kuvio 4). Esiymmärryksessä olimme painottaneet tekemistä vain arjen-, yhteisiin ja mielekkäisiin toimintoihin. Lisäksi esiymmärryksessä olimme ajatelleet toiminnallisuutta vain siitä näkökulmasta, että asiakas itse toimii. Tulosten perusteella tärkeäksi edistäväksi tekijäksi nousivat kuitenkin myös avustajan kanssa tehtävät toiminnot (kuvio 4). Toimintaan osallistuminen voi mahdollistua sosiaalisen ympäristön tuen avulla, jolloin asiakas voi osallistua, vaikka ei pysty tekemään kaikkea itsenäisesti (Kielhofner 2008, 86–97).

Osallistavan toimijuuden esiymmärrykseen olimme osallisuuteen sisällyttäneet päätöksenteon (Piiroinen 2007, 5), henkilökohtaisen vaikuttamisen (Piiroinen 200, 57) sekä kokemuksen johonkin kuulumisesta (Poikonen 2010, 18). Tulosten pohjalta voidaan todeta, että osallisuudessa keskeistä tiedonantajien kokemana oli se, että asiakkailla on mahdollisuus elää omannäköistään elämää. Inhimillisen toiminnan mallin mukaan henkilökohtainen vaikuttaminen kuuluu mallin käsitteeseen tahto, joka viittaa yksilön toiminnan motivaatioon sekä toimintaa koskeviin valintoihin (Forsyth ym. 2008, 7; Kielhofner 2008, 13–16; 34–47). Asiakkaat kokivat edistäväksi tekijäksi sen, että saavat vaikuttaa omaan päivittäiseen elämäänsä ja sen aikatauluttamiseen. Tämä nousee tärkeäksi myös Inhimillisen toiminnan mallin tottumuksen näkökulmasta. Se, että asiakas voi itse vaikuttaa ja valita liittyy motivaation lisäksi siihen, että asiakkaalla on mahdollisuus luoda omanlaisensa tavat ja rutiinit toimia asumisyksikössä. (Kielhofner 2008, 52- 53.)

Tulosten perusteella asiakkaat pystyvät ja haluavat tehdä asioita itsenäisesti omassa päivittäisessä elämässään. Asiakas kutsuu työntekijän luokseen ja määrittelee, mitä asioita hänen luonaan tehdään. Voidaankin ajatella, että asiakkaan saadessa osallistua itselleen merkityksellisiin toimintoihin, se vahvistaa hänen toiminnallista identiteettiä ja pystyvyyden tunnettaan (Kielhofner 2008, 106–107). Ympäristöllä onkin

tässä tärkeä rooli tukea ja helpottaa asiakkaan toimintaa, jolloin asiakkaan merkityksellinen toiminta mahdollistuu ja sitä kautta myös asiakkaan yksilöllinen tapa suorittaa edellä mainittuja toimintoja (Kielhofner 2008, 87).

Palautteen antamisen mahdollisuudessa näkyy asiakkaiden halu vaikuttaa muun muassa saamiinsa palveluihin ja asuinympäristönsä toimintaan. Itsemääräämisoikeus toteutui tulosten mukaan vaihtelevasti, mutta muiden osallisuuden osa-tekijöiden ja tulosten valossa asiakkaat saavat kuitenkin pääpiirteittäin määrätä omasta elämästään. Kokemusta johonkin kuulumisesta ei aineiston luokittelussa tullut esille. Asuinympäristöön nousivat kuitenkin yhteisöllisyys ja yhteishenki. Kielhofner (2008, 92–95) tuo esille sosiaalisen ympäristön on tärkeän merkityksen ihmisen toiminnalle. Suurimmaksi osaksi ihminen nimittäin toimii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä, joiden jäsenet jakavat arvot ja kiinnostuksen kohteet. Vammautumisen seurauksena asiakkaan sosiaalinen ympäristö on voinut muuttua, kapeutua tai jopa erottaa hänet niistä sosiaalisista ryhmistä, joissa hän aikaisemmin toteutti roolejaan. (Kielhofner 2008, 92–95.) Samassa asuinympäristössä samantyyliisessä elämäntilanteessa olevat asiakkaat muodostavat uusia sosiaalisia ryhmiä, joissa he voivat toimia yhdessä, samaistua toistensa elämäntilanteeseen ja kokea yhteenkuuluvuutta. Tällöin sosiaalinen ryhmä ja yhteisö voivat mahdollistaa asiakkaan toimintaa esteistä huolimatta ja vähentää vammaisuuden kokemusta.

Esiymmärryksessä asuinympäristöön nostimme ympäristön tuen, ilmapiirin sekä sosiaalisen ympäristön. Tulosten perusteella ympäristön tuki- alaluokka sisälsi yhteisöllisyyden, yhteishengen sekä työntekijän asiakkaan tukena toiminnan miettimisessä, läsnäolijana, lohduttajana ja kiputilanteessa auttajana. Tuloksista nousi ilmapiiri- alaluokkaan tasa-arvoisuus asiakkaiden ja työntekijöiden välillä ja vaihteleva ilmapiiri. Tulosten mukaan sosiaalinen ympäristö sisälsi vertaistuen, ystävät sekä työntekijän asiakkaan kohtaamisen. Inhimillisen toiminnan malliin sosiaalinen ympäristö sisältää erilaiset sosiaaliset ryhmät ja toiminnan muodot (Kielhofnerin 2008, 92.). Tuloksissamme nousseet ystävät -osatekijän voidaan ajatella olevan yhtenevä Inhimillisen toiminnan mallin sosiaalisen ympäristön käsitteen kanssa. Myös ympäristön tuki si-

sältää Inhimillisen toiminnan mallin sosiaalisen ympäristön elementtejä yhteisöllisyyden muodossa. Ilmapiiri, tasa-arvoisuus ja se, kuinka työntekijä kohtaa asiakkaan voidaan ajatella liittyvän Inhimillisen toiminnan mallin kulttuuriseen ympäristöön, joka heijastuu yksilön toimintaan. Työntekijät ja asiakkaat toimivat asuinympäristössä kulttuurista omaksumiensa arvojensa, normiensa, käsitysten ja tapojensa perusteella, jotka osaltaan vaikuttavat tasa-arvon, asiakkaan yhdenvertaisen kohtelun ja ilmapiirin toteutumiseen. (Kielhofner 2008, 95–96.)

Inhimillisen toiminnan mallissa tuodaan lisäksi esille ympäristön vaikutus yksilön toimintaan: ympäristöllä (fyysinen ja sosiaalinen), joka sopivassa suhteessa haastaa yksilön kykyjä, voi saada aikaan yksilön osallisuuden, tarkkaavaisuuden ja suurimman mahdollisen toiminnallisuuden. Työntekijöiden tuki asiakkaan toiminnan mahdollistamisessa näyttäytyy siis tärkeänä. Tulee kuitenkin muistaa, että asiakkaat ovat yksilöllisiä ja heillä on erilainen suorituskyky ja erilaiset käsitykset omista kyvyistään, joten sama ympäristö voi tylsistyttää toista henkilöä ja innostaa toista (Kielhofner 2008, 88).

Asuinympäristöön haluttiin tulosten pohjalta nostaa lisäksi oikeus omaan kotiin ja yksityisyyteen, mikä tuli esille siinä, että asiakas kutsuu työntekijän kotiinsa eikä toisin päin (kuvio 4). Opinnäytetyömme teoriaosuudessa kuvattiin kuinka Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ympäristö tarjoaa olosuhteita, jotka rajoittavat ja asettavat vaatimuksia henkilön osallistumiselle sekä tarjoaa mahdollisuuksia ja resursseja (Forsyth ym. 2008, 9; Kielhofner 2008, 21). Ympäristö voi siis joko edistää tai estää yksilön toimintaa. Tulosten mukaan asiakkaat sekä työntekijät kokivat, että nykyinen asuinympäristö edistää asiakkaiden osallistavaa toimijuutta. Asuinympäristön edistäviä tekijöitä olivat kodinomaisuus, ympäristön tuki, hyvät tilat, apuvälineet ja yhteishenki asukkaiden kesken. Tulosten pohjalta näyttäisi siltä, että ympäristöllä tärkeä osallistavan toimijuuden toteutumislle.

Tulosten perusteella asiakkaat ja työntekijät kokivat resurssien (vähäinen työntekijämäärä suhteessa asiakasmäärään ja työtehtäviin) vaikuttavan estävästi osallistavaan toimijuuteen. Resurssien vähyyden koettiin vaikuttavan siihen, että ei ole tarpeeksi antaa aikaa asiakkaalle yksilöllisesti ja jonotusajat ovat pitkät. Resurssien vähyyden koettiin vaikuttavan siihen, että ei ole tarpeeksi antaa aikaa asiakkaalle yksilöllisesti ja jonotusajat ovat pitkät. Pohdimme, että voiko resurssien vähyyys vaikuttaa asiakkaan päätöksentekoon ja henkilökohtaiseen vaikuttamiseen, jos työntekijällä on kiire. Työntekijät kokivat myös, että esimiehet ovat saman ammattialan edustajia, jolloin näkemys palveluista voi yksipuolistua. Mietimme, voiko esimiesten näkemys painottua liikaa hoidollisiin tekijöihin, jolloin sosiaalinen asumisen mahdollistamisen näkökulma jää vähemmälle. Työntekijöiden oman asenteen koettiin estävän uusien asioiden tuomisen työhön. Tulosten perusteella työn kehittyminen vaatisi työntekijöiltä asenteen muuttamista ja ammatillista kasvua.

Tulosten perusteella asiakkaiden osallistava toimijuus palveluasumisessa toteutuu yksilöllisesti. Asiakas voi vaikuttaa omaan elämäänsä, tehdä valintoja omien mielenkiinnonkohteiden perusteella ja toteuttaa mieleisiä toimintoja. Palveluasumisessa korostuu ympäristön merkitys, joka voi edistää tai estää asiakkaiden osallistavan toimijuuden.

7 Kehittämisehdotukset

Tulosten perusteella olemme pohtineet kehittämisehdotuksia, joita on mahdollista hyödyntää kuntouttavan asumisen suunnitteluun ja henkilökunnan työskentelyn kehittämiseen. Asiakkaiden osallistavan toimijuuden kannalta on tärkeää, että asiakkaat saavat vaikuttaa heidän elämäänsä tekemällä omia päätöksiä ja tehdä itselleen merkityksellisiä toimintoja. Aineistosta nousi esille, että asukaspäivän järjestäminen voisi olla yksi keino asiakkaan yksilöllisemmälle huomioimiselle, jolloin asiakas saa toivoa mieleistä tekemistä päivälle.

Asiakkaiden osallistavan toimijuuden mahdollistaminen vaatii myös sopivan määrän resursseja, jolloin työntekijöitä on sopivassa suhteessa asiakasmäärään ja työtehtäviin. Sopivalla resurssimäärällä mahdollistetaan, että työntekijöillä on enemmän aikaa asiakkaille ja jonotusajat lyhenevät. Sopiva resurssimäärä tukee myös työntekijöiden jaksamista omassa työssään. Mielestämme on tärkeää, että työntekijöiden työhyvinvoinnista pidetään lisäksi huolta erilaisilla virkistyspäivillä sekä koulutuksilla.

Tulosten perusteella koettiin, että esimiehiltä tarvitaan laskeutumista työntekijän tasolle sekä läsnäoloa. Säännölliset palaverit ja henkilökohtaiset keskustelut esimiehen kanssa ovat tärkeitä, että työyhteisö pääsee kertomaan omia ajatuksiaan sekä kokevat, että heidän työtä arvostetaan. Lisäksi moniammatillinen esimiehistö mahdollistaisi laajemman näkökulman asiakkaiden asumisen toteuttamiseen.

8 Pohdinta

Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi oli meille kasvun ja oppimisen paikka. Meillä ei ollut aikaisempaa kokemusta laadullisesta tutkimusprosessista, joten opinnäytetyön teemahaastattelun ja aineiston analyysimenetelmän olemme opetelleet opinnäytetyöprosessin aikana. Tutustuimme tutkimusmenetelmiin kirjallisuuden avulla ja lisäksi opinnäytetyön ohjaajamme tuki tutkittavan ilmiön kannalta hyödyllisimpien menetelmien valintaa. Omasta mielestämme valitut aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät tukivat opinnäytetyön tavoitteita ja toivat niiden kannalta olennaista tietoa. Kokemattomuus aineiston hankinnassa ja analyysissa ovat voineet vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Opinnäytetyön luotettavuutta on pyritty kuitenkin lisäämään opinnäytetyöprosessin etenemisen ja toteutuksen raportoinnilla (Hirsjärvi ym. 2009, 232). Prosessin aikana olemme pyrkineet kuvaamaan valinnat ja etenemisen, mutta prosessin aikana omalle tekstille sokeutuminen on tullut tutuksi. Onneksi teimme opinnäytetyön parityöskentelynä ja meillä on ollut mahdollisuus kirjoittaa yhdessä ja erikseen sekä tarkastella toistemme kirjoittamaa tekstiä, jolloin työpari on voinut nostaa esille esimerkiksi toisen tekstistä puuttuvia asioita. Lisäksi meidän samantyylinen työskentely - ja kirjoitusotteemme ovat auttaneet opinnäytetyöprosessin kuvaamisessa.

Opinnäytetyöprosessiin ja saatuihin tuloksiin olimme tyytyväisiä, mutta opinnäytetyön laatua ja luotettavuutta olisi voinut entisestään parantaa syventymällä prosessin eri vaiheisiin vielä tarkemmin, jos se olisi ollut prosessin aikataulujen puitteissa mahdollista. Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa hankaluutta tuottivat erityisesti aiheen rajaus ja ilmiön ymmärtäminen käytännön tasolla. Prosessin aikana opinnäytetyön punainen lanka oli ajoittain kadoksissa, mutta tästä päästiin yli luettamalla opinnäytetyötä ulkopuolisella henkilöllä ja pitämällä taukoa kirjoitustyöstä.

Toteuttamamme teemahaastattelut etenivät ennalta valittujen teemojen kautta, mutta haastattelutilanteet olivat kuitenkin ainutkertaisia. Jos ajatellaan opinnäyte-

työn toistettavuutta, toinen tutkija voisi hyödyntää teemahaastattelumme runkoa, mutta hän ei välttämättä saisi samanlaista aineistoa. Haastattelutilanteeseen vaikuttavat kuitenkin olennaisesti haastateltavien sen hetkinen olotila ja muut tilannetekijät. Myös aineiston analyysi nojaa opinnäytetyön tekijöiden omaan ilmiön sisäistämiseen ja aineiston tulkintaan, joten toinen tutkija voisi saada samasta taustateoriasta ja aineistosta huolimatta erilaisia tuloksia.

Eettisyys huomioitiin opinnäytetyönprosessin aikana siinä, että haastateltavat vapaaehtoisesti suostuivat tiedonantajiksi ja heitä pyydettiin allekirjoittamaan suostumuslomakkeet, joissa tuotiin esille opinnäytetyön tarkoitus ja se, kuinka haastatteluaineistoa käytetään. Lisäksi haastatteluaineistot kerättiin nimettömänä. Teemahaastattelumenetelmän käytössä huomioitiin myös se, että haastateltavia autetaan tarkentavien kysymysten kautta pysymään ennalta valituissa teemoissa ilman, että heitä kuitenkaan johdatellaan vastaamaan haluamallamme tavalla. Opinnäytetyön tekijöinä olimme myös tietoisia mahdollisista ennako-oletuksista ennen opinnäytetyöprosessin alkua. Puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen pyrittiin aineiston analysoinnissa ja tulosten esilletuomisessa, mutta aineiston analyysissä ja tulosten tulkinnassa me tutkijoina teimme valinnat ja päätelmät. Hirsjärvi ym. (2009, 161) tuokin esiin, että tutkija ei laadullisessa tutkimuksessa voi täysin irrottautua arvoistaan, sillä arvot ohjaavat sitä, miten ilmiötä pyritään ymmärtämään. Opinnäytetyön raportointiosuutta kirjoittaessamme olemme viitanneet lähdekirjallisuuden asianmukaisin merkinnöin ja näin ollen erottaneet lähdekirjallisuuden ja opinnäytetyön tekijöiden omat näkemykset toisistaan antaen arvon eri kirjoittajien teksteille.

Opinnäytetyömme liittyy kuntoutuksen alueella tapahtuneeseen laajempaan muutokseen, jossa painotetaan asiakaslähtöisyyttä sekä asiakkaan aktiivista roolia ja yhdenvertaisuutta. Lisäksi osallisuus ja toimijuus ovat käsitteinä olleet sosiaali- ja terveysalalla paljon esillä. Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä asiakkaan osallistavasta toimijuudesta sekä nostaa esiin tekijöitä, jotka estävät ja edistävät asiakkaan osallistavaa toimijuutta. Pystyimme mielestämme vastaamaan omiin tavoitteisiimme ja tuloksista nousi Inhimillisen toiminnan malliin pei-

laten mielestämme tärkeitä näkökulmia esille. Tulee kuitenkin muistaa, että opinnäytetyömme tiedonantajien joukko oli pieni ja toimme esille heidän kokemuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. Epa-projektin kannalta tuloksilla on merkitystä, kun halutaan kehittää projektin palveluita asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Mielestämme toimeksiantajamme on hyvä huomioida toiminnan tärkeys ja ympäristön merkitys yksilön toiminnalle ja osallistumiselle kehittäessään Epa- projektin asumista ja palveluita. Pohdimme kehittämissuhteita asiakkaan yksilöllisyyden huomioimisen, työntekijäresursseihin ja johtamiseen liittyen antavat toimeksiantajalle mahdollisuuden vaikuttaa näihin asioihin jo ennalta Epa-projektin asumisen suunnittelua ajatellen. Osa näistä esiin nostamistamme kehittämistarpeista on varmasti ajankohtaisia myös muillekin sosiaali- ja terveysalan toimijoille.

Lähteet

Aalto- Kallio, M., Koskinen- Ollonqvist, P., Nikula, T. &. 2011. Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Koskinen-Ollonqvist, P. & Rouvinen-Wilenius, P. (toim.) Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 9/2011. Viitattu 1.7.2014. http://issuu.com/soste/docs/tasa-arvo_ja_osallisuus_2012/1

Bandura, A. 2001. Social cognitive theory: An Agentic Perspective. Annual Review of Psychology 52, 1-26. Viitattu 30.06.2014. <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.52.1.1>

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot - vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia. Anjalankoski: Solver palvelut Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Forsyth, K. & Parkinson, S. 2008. MOHOST: Inhimillisen toiminnan mallin seulonta-arviointi, käsikirja. Helsinki: Psykologien kustannus Oy.

Hautala, T., Hämäläinen, T., Mäkelä, L. & Rusi- Pyykönen, M. 2013. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita Prima.

Hirsjärvi, A. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Härkäpää, K. n.d. Jaettu toimijuus kuntoutuksessa. Lapin yliopisto. Viitattu 30.6.2014. http://www.kuntoutusportti.fi/files/attachments/kuntoutusasian_neuvottelukunta/pohjois-suomen_seminaari/jaettu_toimijuus_kuntoutuksessa-harkapaa.pdf

Jyrkämä, J. 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä- hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi. Gerontologia 4,2008, 190- 203. Viitattu 30.06.2014. http://www.satshp.fi/pls/wportal/docs/PAGE/TIETOPANKKI/KEHITTAMISTOIMINTA/TOIMKYKIKAAANTYMI-NEN/HANKEHALLINTO124270/MUUT124539/20101103%20LIITE2%20JYRKAMA_GERONTOLOGIA_2008.PDF

Jyrkämä, J. 2010. Vanheneva yksilö, toimijuus ja toimintatilanteet. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen E. & Rantanen T. (toim.) 2.-3. painos. Helsinki: Duodecim, 279–278.

Järvikoski, A. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-28516.pdf

Kielhofner, G. 2008. Model of Human Occupation. Theory and Application. USA: Lippincott Williams & Wilkins/ A Wolters Kluwer.

Kananen, J. 2008. Kvalitatiivinen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 93.

Lappalainen, P. 2010. Kansalaistoiminta ja kansalaisyhteiskunta. Kansalaisyhteiskunta 1, 1-7. Viitattu 1.7.2014. http://files.kotisivukone.com/kyts.kotisivukone.com/KY-lehti/2010-1/ky2010-1_paakirjoitus.pdf

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 14.01.2015. http://www.epshp.fi/files/5610/Asiakkaan_osallisuus_mielenterveys-ja_paihdytyossa.Fenomenografinen_lahestymistapa.pdf

Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Lisensiaatintutkimus. Viitattu 14.1.2015. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=e7fa5820-ad67-4a88-9e11-1ee31427325c>

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas. Lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Kuunnelkaa meitä - Lasten osallisuushanke 2006–2007. Viitattu 14.1.2015. http://www.munvuoro.fi/cms/wp-content/uploads/Tiina_Piironen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen1.pdf

Pikkarainen, A. 2013a. Ympäristö toiminnan mahdollistajana. Viitattu 30.6.2014. http://www.oamk.fi/hankkeet/eee/docs/ikaihminen/aila_pikkarainen.pdf

Pikkarainen, A. 2013b. Gerontologisen kuntoutuksen käsikirja. Osa I. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu.

Poikonen, P. 2010. Minun kotini - sinun kotisi. Osallisuus ja yhteisöllisyys asumisessa kehitysvammaisten henkilöiden ja omaisten odotuksissa. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 14.1.2015. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/15047/02-05-10.pdf?sequence=1>

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO. 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:4. Viitattu 12.1.2015. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. 2002. Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Viitattu 14.1.2015.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3779.pdf&title=...

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelun runko

ASIAKAS

sivu 1(2)

Taustatekijät

- Ikä
- Kuinka kauan olet asunut talossa?

TOIMINTA

Kerrotko millainen on tavallinen päiväsi

- Mitä toimintoja arkesi sisältää?
  - kotona
  - kodin ulkopuolella
- Mitkä ovat itsellesi tärkeää/tärkeintä tekemistä päivän aikana?
- Mikä on oma käsityksesi, kuinka arjen toiminnot sinulta sujuvat?
- Osallistutko täällä yhteiseen toimintaan?

YKSIÖ

Koetko että voit vaikuttaa omaan elämääsi

- kerro mitkä asiat tuottavat elämääsi positiivisia hyviä tunteita / fiiliksiä
- kerro mikä elämäntilanteessasi tällä hetkellä eniten harmittaa
- minkälaisista asioista koet voivasi itse päättää
- koetko että voit valita riittävästi miten aikaasi vietät
- koetko saavasi riittävästi apua ja tukea sitä tarvitessasi

- sanoit, että et voi aina halutessasi vaikuttaa elämääsi, mihin haluaisit vaikuttaa?

YMPÄRISTÖ

Miten tämä asuinympäristö tukee sinua arjessasi

- kerro millainen paikka tämä on asua
- koetko että täällä kohdellaan asiakkaita tasa-arvoisesti/ yhdenvertaisesti?
- Miten ja missä henkilökunta tukee asiakasta?
- Millaiseksi koet muut asukkaat ja yleisen ilmapiirin?
- Vaikuttaako se osallistumiseesi?

LOPUKSI: Jos sinulla olisi taikasauva ja voisit muuttaa jotakin tässä ympärilläsi, mitä se olisi?

TYÖNTEKIJÄ

sivu 2(2)

Taustatekijät

- Ammatti
- Kuinka kauan ollut töissä ko. paikassa?

TOIMINTA*Kerrotko millainen on tavallinen työpäiväsi*

- Millaisia asioita työpäiväsi sisältää?
  - nouseeko joku niistä itselle merkitykselliseksi?
- Mikä on oma käsityksesi, kuinka työt sujuvat?

YKSIÖ*Koetko että voit vaikuttaa omaan työhön*

- kerro mitkä asiat työssäsi tuottavat hyviä/ positiivisia tunteita
- kerro mikä työssä tällä hetkellä eniten harmittaa
- Minkälaisissa asioissa koet voitavasi vaikuttaa oman työsi suunnitteluun ja toteutumiseen?
- sanoit, että et voi aina halutessasi vaikuttaa työhösi, mihin haluaisit vaikuttaa?

YMPÄRISTÖ*Miten tämä työympäristö tukee sinua työssäsi*

- Kerro millainen paikka tämä on tehdä töitä
  - koetko, että työpaikka tukee ja/tai estää työn tekemistä?
- Koetko, että täällä asiakas ja henkilökunta ovat tasa-arvoisia/ yhdenvertaisia?
- Miten ja missä henkilökunta tukee asiakasta?
  - Voisiko paremmin?
- LOPUKSI: Jos sinulla olisi taikasauva ja voisit muuttaa jotakin tässä ympärilläsi, mitä se olisi?

Liite 2. Haastateltavan suostumuslomake

Olemme toimintaterapeuttiopiskelijoita Jyväskylän ammattikorkeakoulusta ja opinnäytetyön aiheemme on ”Osallistava toimijuus kuntouttavassa asumisessa”. Opinnäytetyötä varten haastattemme palveluasumisen asiakkaita ja työntekijöitä.

Haastattelut nauhoitetaan ja haastatteluaineisto käsitellään luottamuksellisesti.

Haastateltavien nimet tai muut henkilötiedot eivät tule missään vaiheessa esille.

Haastattelumateriaalin analysoinnin jälkeen nauhoitteet ja muu haastattelumateriaali hävitetään. Opinnäytetyön raportoinnissa käytämme mahdollisesti suoria lainauksia haastattelusta.

Suostun opinnäytetyöhön liittyvään haastatteluun. Minulle on kerrottu haastattelun tarkoitus ja olen tietoinen, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista.

Tämä suostumuslomake on tehty kahtena kappaleena, joista toinen jää haastateltavalle ja toinen opinnäytetyön tekijöille.

Paikka_____ Aika_____

_____
Haastateltavan allekirjoitus

_____
Tua Kangas, toimintaterapeuttiopiskelija

_____
Kirsi Mononen, toimintaterapeuttiopiskelija